

A literatura no mapa: a onomástica como identidade

Marga do Val

Instituto Rosalía de Castro (Santiago de Compostela)

Ollo nos cupos da familia os nomes
dos visavós, dos vellos que me deron
este corpo mortal que son agora.
Sinto os seus dedos antigos
a percorrerme os ósos mentras aran...
Avilés de Taramancos, *Última fuxida a Harar*.

1. A ONOMÁSTICA, NA PEL DE NÓS

A lingua chámamos e con ela chamamos. A lingua confórmanos ás persoas e aos outros animais, fainos carne; deseña, ilustra a terra que pisamos, os mares e ríos que navegamos, os cumes que arelamos bicar. A onomástica é o espello de quen somos, de onde vimos e avísanos de onde imos; é a identidade. A onomástica é o estripeiro que mantén viva esa identidade, onde o novo se enxerta, para que renaza vizoso, para que se revitalice. Cómpre protexela de elementos alleos, non é precisa a materia transxénica, artificial do laboratorio; coidemos o estripeiro onde teñen por forza que se alimentaren as especies autóctonas, propias, para non morreren; é así como da pereira brava renace a pereira de san Xoán ou os peros do pote, como dos nomes de nós, da terra e dos corpos, se han de ir revitalizando os novos, transmitindo o propio, a identidade. A onomástica é a lingua pousada na pel de nós, dos ósos: terra e corpo.

Cómpre reflexionarmos sobre os nomes e apelidos das persoas, sobre a toponimia, non debemos ignoralos, por iso é fundamental que entren nas aulas desde o inicio da escola. Só se coida o que se quere. É importante chegarmos á onomástica coa emoción, ela é fundamental para transmitirmos conceptos como normalización lingüística, como estandarización da lingua. Fundamental

para entendermos o que é a importancia da transmisión xeracional do idioma; un material auténtico para que as futuras falantes de galego se acheguen e reflectan, ese espello en que se ollaren, eses camiños que falan polos nomes, serán leccións desde a emoción.

Así é como se debe entender este texto, como unha proposta didáctica para levar a onomástica ás aulas, ou se se desexa, como diferentes posibilidades de converter a onomástica en temas de conversa. Por unha banda, a proposta de traballo co alumnado trata de implicar a súa historia persoal, para comezarmos coa vivencia e a aprendizaxe do propio; o obxectivo último é a elaboración dun caderno que leve por título *Nomes e espazos da familia*. Por outra banda, na segunda proposta entraremos nas obras literarias para nos deter na toponimia, na antroponimia, como elementos fundamentais do relato. É o apartado que denominamos *A literatura no mapa: a onomástica como identidade*.

2. NOMES E ESPAZOS DA FAMILIA

Unha alumna de 2º de bacharelato, Leonor Piñeiro López, cando estabamos tratando o tema da toponimia na aula, de como se relacionaba coa identidade, como as persoas se podían identificar co seu propio territorio, comentou que ela se ten fixado nese aspecto nas redes sociais, que moitas persoas que coñecía elixiran como identificador persoal (alias ou mesmo avatar), un topónimo. Isto deu pé a un breve exercicio en que, revisando diferentes redes sociais, comprobamos que isto era realmente así: un topónimo, numerosas veces o nome das parroquias ou un lugar das mesmas, formaba parte dese novo nome propio creado, que se afastaba do nome de pía e do que figura no rexistro civil.

Este é un breve exercicio que recomendamos para tratar o tema da onomástica na aula, xa que sitúa o foco na elaboración da propia identidade a través de como nos chamamos, como nos eliximos chamar e non como nos chaman. Comprobaremos tamén como os alcumes ou sobrenomes realizan esta mesma función. É unha boa maneira de introducirmos na aula a reflexión de cales son as razóns do noso nome e dos nomes dos lugares que andamos. En que medida se afastan os nomes que nós eliximos e os que adquirimos pola familia, tanto o que nos vai chamar, como o que nos indica que a ela pertencemos e se transmite en herdanza, o apelido.

Este exercicio lévanos da man aos nomes elixidos polas autoras e autores de literatura, que é o que nos interesa, mais que poderíamos estender a outros ámbitos que nos deben facer pensar. Que nome tiña máis capacidade de convocatoria: *Avelino Cachafeiro* ou *O gaiteiro de Soutelo*? Introducirmos o nome do lugar, neste caso, relaciona o gaiteiro desde o principio coa pertenza a unha colectividade maior, recrea o da familia máis ampla.

O alumnado pode analizar os nomes elixidos polas persoas que asinan os libros que len. Velaí algúns exemplos sobre os que podemos conversar:

- A proximidade, a familiaridade que nos evocan os escritores cando lemos: Manuel Antonio ou Manuel María. A maioría das persoas que estudan ou len estes autores descoñecen os seus apelidos.
- A diferenza que existe entre Xosé Antón Avilés Vinagre e Antón Avilés de Taramancos; entre Avelino Abuín González e Abuín de Tembra.
- Como o lugar de procedencia, o topónimo co que se referencia esa persoa, acompañando ao nome atravesa os séculos, entra noutras linguas e chega até nós: Hildegard von Bingen (Hildegarda de Bingen), Nicolaus von Kues (Nicolás de Cusa), por citar dous exemplos de fóra da Península. Máis próximos: Bernal de Bonaval.
- A diferenza entre Eugenio Novo Neira e Uxío Novoneyra. Como esta diferenza se pode transmitir en herdanza, Branca-Petra Novo Rey asina os seus escritos como Branca Novoneyra.
- A traxectoria persoal que agocha o uso do nome para asinar a súa autobiografía *Tres tiempos y la esperanza* (publicada no exilio arxentino pola Editorial Alborada en 1962) co nome de María Victoria Valenzuela e a última edición do libro ampliada e revisada pola autora e en galego *Tres tempos e a esperanza* (publicada por Edicións A Nosa Terra en 2002 cando a autora xa leva anos afincada en Madrid) co nome de Mariví Villaverde. Xustificaba a primeira sinatura en que levaba o nome que portaba o marido, Ramón de Valenzuela, polo feito de que en Buenos Aires, no exilio, o apelido do marido representaba a familia: os Dieste, os Seoane, os Tobío, os Valenzuela; cando se publica a edición da Nosa Terra, Mariví Villaverde entende que as coordenadas da súa vida e do mundo mudaran e non se sostiña empregar outro apelido que non fose o seu. Non está de máis engadir que a autora de-

cide nesta versión en galego da obra devolverlle os nomes reais ás personaxes da historia, que na primeira edición foran mudados.

- Que intencións levan á persoa que recibe o nome por familia, Nuria Vilán Prado, a empregar o nome de Nuria Vil polo que é coñecida nos círculos da poesía escénica, en concreto polo proxecto con Vanessa Glemsel, *Dúas gamberras e un micro*? Por que asina o seu primeiro poemario en solitario co nome de Nuria Vilán?

Estes son só algúns exemplos para tratarmos a importancia do nome na elaboración de identidade persoal, e preguntármonos en que medida pode depender da nosa propia escolla.

Ás veces, os topónimos están presentes de maneira clara nos títulos das obras elixidos polas autoras ou autores, como *Terra Chá*, de Manuel María, *Do Courel a Compostela*, de Uxío Novoneyra, *Vigo*, de Helena de Carlos. Outras veces, estes topónimos están ocultos, forman parte da intención e creación literaria da obra e invitan desde un inicio a mergullarse nun mundo novo: *Seraogna* de Alfonso Pexegueiro, que lle dá a volta a *Angoares*, o nome da súa parroquia en Pontearreas; ese espazo reconecido cobra nova vida e re-constrúese nun poemario como o propio poeta. O mesmo xogo que encontramos en *Galván en Saor* de Darío Xohán Cabana, a súa parroquia de Roás (Cospeito) convértese no lugar onde o cabaleiro se vai encontrar co mago Merlín.

Noutra categoría están os topónimos que identificamos cos seus autores, xa que obedecen á súa creatividade, trasuntos literarios que identificamos coa realidade. *Trasouto* de Otero Pedrayo e *Auria* de Blanco Amor designan a parroquia de San Pedro de Trasalba, no concello de Amoeiro, e Ourense, respectivamente. De especial relevancia é a onomástica creada por Xosé Luís Méndez Ferrín na súa obra, que merece e agarda por un estudo desde esta perspectiva. *Retorno a Tagen Ata* ofrécelle ao alumnado un exemplo de todo o que estamos a dicir: *Tagen Ata* (Galiza), *Terra Ancha* (España), a illa de *Anatí* (Cuba) conviven cos antropónimos *Rotbaf Luden*, a personaxe feminina que narra a historia, que representa a xeración do propio autor, obrigada a matar o pai, *Ulm Roan*, que domina o terreo da simbolización.

Paralelamente a esta introdución para sinalarmos a importancia da antroponimia e da toponimia na construción da identidade real ou literaria, o alumnado estaría iniciando o seu traballo que se desenvolvería en diferentes fases,

para clasificarmos a onomástica que recibimos en herdanza. Achegármonos á historia da familia, que xeralmente sempre está por indagar e por escribir, xa que do que se acostuma a ter coñecemento é de acontecementos puntuais ou sinalados. Este traballo persegue os seguintes obxectivos:

- O alumnado irá configurando unha árbore xenealóxica, onde se incluírán os nomes e os apelidos, os sobrenomes e alcumes. Isto permite no remate sabermos se hai nomes que se repiten na familia e como se van transmitindo os apelidos.
- Na entrada correspondente con cada persoa indicaranse os lugares de nacemento, falecemento e outros espazos vitais onde desenvolveron a súa vida esas persoas. Estes datos fornécennos información sobre os lugares de orixe, os desprazamentos por motivos de traballo ou por outras causas, todo acompañado das datas correspondentes, que será o máis complicado.
- Tamén achegaremos a información da que dispoñamos sobre os oficios ou profesións realizados por esas persoas, o que nos permitirá saber se van pasando dunha xeración a outra.
- Procuraranse fotografías das persoas, dos lugares onde viviron, das súas tumbas e lápidas, obxectos que se manteñen na familia, como se se quixese crear un museo da familia.
- Nas aulas achegaremos material teórico que nos permita identificar a orixe dos nomes (antropónimos e topónimos) e contestar estas cuestións: que nos están dicindo os topónimos? Que nos din os nomes da familia?
- Achegaremos información sobre a galeguización dos nomes e dos apelidos, e a súa importancia para a normalización da lingua.
- Achegaremos información sobre a lexislación e a toponimia. Sobre a importancia da Comisión de Toponimia da Xunta de Galicia. Sobre a toponimia oficial e o *Nomenclátor de Galicia*. Como se escriben os topónimos estranxeiros?
- Achegaremos información do labor desenvolvido sobre onomástica pola Real Academia Galega.
- Fornecerase información relacionada coa dialectoloxía para podermos determinar nas conclusións como se reflicten na onomástica as características dialectais da zona.

- Crearemos unha listaxe de topónimos do alumnado da aula para realizarmos unha clasificación semántica dos mesmos.
- Este traballo afondará no coñecemento da xeografía de Galicia, na relación entre a toponimia e a descrición do territorio, nos topónimos como parte do léxico común.
- Estudaremos a división territorial administrativa, a importancia da parroquia na realidade galega e indicaremos sempre os espazos xeográficos en relación coas persoas na seguinte orde: lugar, parroquia, concello, comarca.
- Un dos obxectivos do traballo é promover o diálogo interxeracional, a conversa coas persoas maiores da familia, que son as que poden contar a historia familiar. Por unha banda, falarase dos espazos (toponimia): lugares de orixe, de residencia, de emigración, lugares de falecemento, testamentos, escrituras de propiedade etc. Por outra banda, para elaborar esa árbore xenealóxica, ademais da conversa e da memoria que se manteña do pasado familiar, na medida do posíbel, sería importante manexar tamén documentación familiar: libros de familia, partidas de nacemento, certificados de defunción, de empadramento etc. O alumnado, ao ter o acceso á documentación, pode contrastala coa que se conserva e se transmite de maneira oral na familia. En moitas ocasións, o estudantado comproba que os nomes das persoas e os lugares de nacemento ou morte, ou mesmo as datas que figuran na memoria familiar, non se corresponden cos dos documentos. Ás veces, comprobamos como os alcumes, que tanto acompañan a vida das persoas, aparecen nas necrolóxicas.
- É importante, na medida do posíbel, que o alumnado visite os cemiterios onde están as persoas da familia para ver como están os seus nomes nas lápidas, se se inclúe o lugar de nacemento ou da morte, ademais das datas. A análise de lápidas e de necrolóxicas é fundamental, posto que son os últimos documentos escritos que manteñen viva a memoria das persoas entre a colectividade á que pertencían.
- A onomástica da familia, nomes e apelidos, fornecen moita información da identidade que herdamos, tamén das linguas maternas, das incorporadas pola escola, pola obriga dos traballos. Son o espello da presenza da lingua galega ou da súa ausencia, da deturpación da mesma e da súa normatización. A onomástica das familias, a escolla consciente dos nomes, axudan

a revitalizar a lingua. Ollar “nos cupos da familia os nomes”, como di o poema de Avilés de Taramancos; tamén se trata diso, de traermos aos días de hoxe a lingua alimentada nos nomes da terra, sementalos, para renacer. Topónimos que tamén incen a nosa antroponimia: *Xalo, Aldán, Xares, Aloia, Navia, Fisterra...*

- A toponimia e a antroponimia son determinantes na integración do alumnado que chega doutras linguas, doutras culturas e, en definitiva, doutras realidades. Se traballamos cos nomes da familia, dos espazos que habitamos, contribuiremos a nos coñecer mellor. A introdución na aula da onomástica doutras realidades permite mostrar o respecto polo alleo, poñelo na mesma situación central que o propio. Trátase de visibilizar esoutras realidades das persoas migrantes ou, nalgúns casos das persoas adoptadas, que deciden afondar na súa cultura de orixe, mentres a lingua galega actúa como lingua vehicular.
- Este traballo realízase ao longo de todo o curso, débese temporalizar indicando o que corresponde a cada avaliación. Partindo da onomástica, como foco central, podemos traballar de xeito ordenado todos os contidos de morfoloxía, historia da lingua e sociolingüística que se requiren en cada nivel.
- A finalidade última é a elaboración dun caderno, cuxo título sexa *Nomes e espazos da familia*. Aí presentárase a árbore xenealóxica, que visualice nomes das persoas e lugares que habitaron. Como anexos, visualizárase toda a información que se obtivo de cada persoa e da súa historia de vida, achegando fotografías, debuxos, documentos e o que consideremos oportuno. Este caderno pode acompañarse dun obxecto da familia para unha exposición final.
- O alumnado escribirá un relato contando unha historia que considere relevante e oportuna, sobre algunha das persoas da familia. Poderá crear unha onomástica propia relacionada cos topónimos cos que se identifica.

3. A LITERATURA NO MAPA: A ONOMÁSTICA COMO IDENTIDADE

O obxectivo fundamental desta parte do traballo é lermos literatura, os textos literarios, dedicando unha especial atención á onomástica presente no texto para reflectirmos sobre a propia mensaxe, sobre a intención do autor ou autora. Trátase de lermos na profundidade do nome que se integra na obra.

A seguir, propoñemos como nos achegar a algunhas etapas da literatura galega e/ou dalgunhas obras que nos permitan establecer un diálogo entre o aprendido na primeira parte do traballo, na historia familiar a partir da onomástica, e na onomástica literaria empregada por un autor ou autora. Propoñemos como exemplos para traballarmos a onomástica desde a literatura, a poesía galego-portuguesa medieval, a obra de Eduardo Pondal no *Rexurdimento* e a de Otero na *Xeración Nós*. Tamén suxerimos ver na aula *O segredo da Pedra Figueira* de María Xosé Queizán e *Cobiza* de María Reimóndez, e nestes casos podemos conversar coas súas autoras e indagar nas súas intencións. Destacamos, neste sentido, a importancia que ten que cando autoras e autores visiten centros de ensino para falaren da súa obra, se teña tamén en conta o tratamento da onomástica nas obras.

3.1. A onomástica na literatura galego-portuguesa medieval

O alumnado deberá reparar no nome dos trobadores e xogares. Que información nos ofrecen estes nomes? A súa orixe xeográfica, social etc. Ofreceremos tamén a lectura de textos onde se inclúan topónimos que tentaremos localizar xeograficamente, repararemos na súa escrita e procuraremos a súa orixe. Contestaremos a seguinte pregunta: por que forman parte do texto literario?

3.2. A onomástica na literatura do Rexurdimento. Eduardo Pondal, *Queixumes dos pinos*: cando a toponimia se converte en antroponimia

O alumnado deberá reparar na lectura de poemas de Rosalía de Castro, Curros Enríquez e Eduardo Pondal na presenza de antropónimos e topónimos, ademais de localizalos xeograficamente e visualizalos na lectura do poema.

A obra de Eduardo Pondal *Queixumes dos pinos* é un exemplo da importancia da onomástica para mostrar ese pasado épico da nación que o bardo nos quere presentar. Para nos aproximar á obra do autor da pequena Ponteceso, e non só, propoñemos como guía e modelo o traballo realizado por Manuel Ferreiro (2017).

Situaremos no mapa os catorce concellos que teñen presenza na obra pondaliana: Cabana, Carballo, Coristanco, A Laracha, Laxe, Malpica e Ponteceso (e mais a parroquia de Anxeriz, no concello de Tordoia), da comarca de Bergantiños; Mazaricos e Santa Comba, de Xallas; Camariñas, Vimianzo e Zas, de Soneira; Muxía e Dumbría, da comarca de Fisterra.

Sinalaremos que o nome de Galiza non aparece, como moi ben sinala o profesor Manuel Ferreiro (2017); a Terra de Bergantiños identifica a nación galega.

Repararemos na importancia que tiveron na vida do autor cidades como A Coruña, a súa relación coa Cova Céltica, e Santiago, onde tivo lugar o banquete de Conxo.

Na lectura dos textos comprobaremos como os nomes dos personaxes dos poemas teñen a súa orixe na toponimia. Os topónimos da terra de Bergantiños convértense en antropónimos para crear ese pasado mítico, pasan a denominar personaxes que nos presenta como lendarios: *Gundar*, *Rentar*, *Brandomil*, *Maroñas* etc. Cada topónimo recolle e conserva o nome do personaxe enterrado no lugar. *Maroñas* é a virxe celta morta en combate cos romanos.

Pondal ofrécenos un mapa poético e simbólico, o seu lugar mítico, o seu espazo familiar de Bergantiños, o da súa identidade, como metáfora da nación, onde os fillos de Breogán son o pobo galego. Crea coa onomástica, a través da poesía, onde integra toponimia e antroponimia, a mitoloxía épica dun pasado glorioso.

3.3. Otero Pedrayo desde *Os camiños da vida*, como deseñar a xeografía, como contar a historia

A través de obras literarias coma *Os camiños da vida*, *Arredor de si* ou *Devalar* podemos comprobar nas aulas como o autor de Trasalba deseña a terra xeograficamente coa toponimia e se apoia na antroponimia para contar a historia.

N' *Os camiños da vida* (novela que se divide en tres partes: “Os señores da terra”, “A maorazga”, “O estudante”), cos nomes dos personaxes o autor preséntanos tipos sociais que representan a fidalguía, o clero e o mundo popular.

- A fidalguía a través de dúas familias, a dos Puga e a dos Doncos.
- Os Puga: Misia Vicenta, don Xosé María, A maorazga (Ramonía), Rosalía, capitán Soutelo (Antonio Soutelo), Adrián Soutelo (o tío de afora), Paio Soutelo (o estudante).
- Os Doncos: don Caetano, Misia Xacinta (Misia Chinta), o primeiro maorazgo, Farruco, Laureano, Xenoveva, Sabela.
- O Señorito de Casar das Tres.
- O clero: don Xacobe de Castro, o exclaustro de Oseira, o frade de San Clodio. Só o abade ten nome, os demais representan tipos sociais. No caso do exclaustro, representa a figura do monxe que xorde despois da exclaustro.
- Mundo popular: Xenara a Corda, o Torto de Santa Comba, señor Estevo, señor Tenancio, Clemente Zaporín, Bibiana da Burata. Neste sentido os nomes identifican co tratamento “señor” as persoas que dentro da colectividade merecen certo respecto. Ás veces os alcumes substitúen o nome completamente, outras acompañano para axudar na súa caracterización.
- Mundo da burguesía: a señora Tutana, o Castellano. Repararemos na importancia do nome e dos alcumes para a caracterización da personaxe. Por exemplo, o señor Trepapouco ou o Castellano presentan eses novos tipos sociais que se enriquecen coa morte da fidalguía e coa aparición das tendas na aldea coa xente que vén de fóra. Tamén vemos como estes sobrenomes nos indican o lugar de procedencia.
- O mundo alleo: Bertha, a muller idealizada das trenzas loiras, Edith, a muller que significa a relación con Irlanda.

Na obra de Otero Pedrayo podemos explicar a conciencia de Galicia — simbolizada no mapa de Fontán, que Adrián Solovio alumea cando está morrendo o seu tío—, a conversión ao galeguismo que ten a orixe desde a terra, o mapa, o rostro da nación.

N' *Os camiños da vida*, con Adrián Soutelo (trasunto estilizado de Antolín Faraldo) e Paio Soutelo (trasunto do pai de Otero Pedrayo), realizamos unha

viaxe pola rota da frustrada revolución de 1846: Ordes, Carral até o cemiterio de Santo Estevo de Paleo. O autor deseña o roteiro dunha viaxe iniciática, da conversión ao galeguismo. É lóxica a alusión na obra ao banquete de Conxo. É tamén lóxico que Adrián Soutelo se converta co seu suicidio en Werther.

Otero Pedrayo trázanos a través da xenealoxía a conversión ao galeguismo; os antropónimos que utiliza levan no interior a galegitude. É interesante procurar na aula o significado destes nomes.

N' *Os camiños da vida*, Adrián Soutelo, a xeración dos mozos provincialistas, e Paio Soutelo, a xeración do pai do autor. En *Arredor de si*, Adrián Solovio, a xeración dos homes de Nós (dos inadaptados á conversión ao galeguismo). En *Devalar*, Martiño Dumbriá e Pauliños Fontenla, a xeración do Seminario de Estudos Galegos.

A toponimia forma parte da descrición da paisaxe cando o xeógrafo se apodera da man de quen escribe. Como exemplo: o monxe de Oseira no seu camiñar cruza Os Chaos, pasa a miúdo pola Poboanza e a ponte dos Frades, observa as fondas carballeiras e as parras cheas de acios pechos. Podemos reparar na descrición que se nos ofrece da zona das Campás Abaixo, aldea na bocarribeira ourensá, para designar o lugar.

Os topónimos cobran unha grande importancia simbólica. Trasouto é o lugar da morte da tradición, da fidalguía, mais tamén fica a esperanza, cando na última parte d' *Os camiños da vida* Paio Soutelo regresa á aldea, unha nova sorte de fidalgo. Nese paraíso que agoniza, el simboliza unha salvación.

Ourense é a cidade subsidiaria da aldea, Compostela é a cidade que debe formar á nova clase dirixente de Galiza, representada por Paio Soutelo.

París, Irlanda, Polonia, Hungría, representan as nacións na procura do seu propio camiño, por iso aparecen no camiño do personaxe de Adrián Soutelo. Na despedida en Dublín, os irlandeses ofrecen “un mollo de corazóns e de fusiles pra cando cumpriran en Galiza”.

3.2. María Xosé Queizán, *O segredo da Pedra Figueira*, antroponimia e conciencia feminista

O segredo da Pedra Figueira publicouse por vez primeira en 1985 e entrou no que se pode denominar como narrativa infantil ou xuvenil. A protagonista é unha

na de doce anos que emprende unha viaxe en barco coa súa tribo dos Amala desde a illa de Rocasul.

A narración preséntanos a travesía, créanos un mundo mítico e unha paisaxe nova, unha narración destinada a ficar na memoria, a ser transmitida oralmente, entre as habitantes do pobo que a vive e das futuras xeracións que a van herdar.

Tule é a illa de onde foi expulsada polos lurpios, a tribo que foxe. Foi elixido por ser un nome mitolóxico: illa no norte arredado. De alí foxen os protagonistas que saben ler as runas (alfabeto das tribos escandinavas), que precisan dun xuíz que coñeza ben as Bellagines, as súas xustas leis. Eles e elas son a tribo dos Amala. Adoran Serpeviva. Teñen un bardo, reis como Gotila e cantan sagas alánicas.

A obra ofrécenos múltiples topónimos que axudan a configurar esa atmosfera mítica, de lenda herdada. Os topónimos aos que se fai referencia para contar este presente destinado a ser pasado mítico, son:

- Alto Lago, onde nos tempos remotos vivía o Gran Dragón que asustaba os nenos de todas as Illas do Norte.
- Rocasul, a illa onde se refuxia a tribo dos Amaia cando os invaden os Lurpios, convencidos de que teñen a protección de Marte e do seu rei Belamiro. A espada de Belamiro evócanos a do rei Artur.
- A Caverna dos Tesouros, onde, disque, habita unha corte de bruxas. Os tesouros son levados polas aguias amestradas como botíns ao País Meridiano.
- A Gran Fraga dos Ceos. Un tipo de paisaxe terrestre designa o ceo, que é quen derrete as neves dos cumes. Alí habitan os señores das Tebras, onde as nubes se abrían “para deixar escapar os abraiantes raios e os Señores das Tebras facían un ruído infernal patexando nelas moi enfurecidos”. Esta é a explicación da treboada, dos tronos que vive nas crenzas da tribo.
- Fálase dos Lagos do Confín, dos Mares do Confín, que se relacionan con Fisterra. As Illas Gardas, que se identifican coas Illas Cíes.
- A Illa Lobeira, que o alumnado poderá localizar no mapa, é o lugar para situar a lenda das mulleres lobas, a quen os pais lles botaron a fada: “Permita Tameobrigos que te volvas loba”.

- Aparecen na narración a tribo dos Pindos e a tribo dos Tamagani, pobos que vivían preto do río Támeга. Isto permitirá procurar a orixe destes nomes e situar no mapa os lugares do monte Pindo, do río Tambre e do río Támeга.
- Pola costa da Morte teñen medo de navegar e ser sepultados no Sepulcro Solar.
- Chegamos á Findasol (lugar que contrasta con Renacer solar), onde acoden en peregrinación pobos do mundo enteiro, o que permite comprobar “a variedade de seres e culturas”. O alumnado pode reparar na diferenza de perspectiva entre Findasol, o lugar onde morre o Sol, e Fisterra, o lugar onde remata a terra.
- Pedra Figueira, que aparece desde o título da obra, ten unha referencia real na parroquia de Santa Comba de Carnota. Correspóndelle ao alumnado descubrir cal é o segredo.

A autora tamén creou os nomes que nos van indicar o carácter das persoas.

- Lazo é o nome da protagonista, unha nena de doce anos, que vén do norte, de aí o significado do seu nome (‘xeo’). Esa é a razón da escolla da autora, ademais é un nome que remata en *-o* e vai designar unha persoa feminina.
- Saro. Nome masculino. É o nome dun militar godo que se puxo ao servizo do Imperio Romano.
- Sensatanai, Sene (anciá con acento sereno), Amnia (gastada polos anos, esquece todo: amnesia). Alucinio (ten alucinacións, acostumaba a realizar sacrificios na Illa de Tule). Sucamares maior, fillo de Isolal (sucamares arriscado e solitario) e de Medopa (Dopamina), Nadonomar.

3.3 María Reimóndez e a antroponimia non hexemónica

Cobiza é unha novela que se publicou en 2021 e gañou o I Premio Literario Pinto e Maragota á diversidade sexual e de xénero. A historia desenvólvese entre o ano 30 a. G. D. (antes da Gran Desconexión) e o ano 50 d. G. D. (despois da Gran Desconexión). Trata da rebelión xenérica, da lotaría da fertilidade. Tamén da morte das linguas, do sometemento das linguas, dunha lingua universal, do galego como lingua secreta, como lingua dos Seres Completos (vexetais de

aspecto humano). Onde habitan Corpos desbotábeis, onde ocorre a Nova pandemia e son precisos corpos en que se busca a orixe da mutación.

A toponimia para designar os lugares que resisten é pobre, xa que semella que todo se perdeu. Currunchos, Capitais (Capital do Oeste, onde están as persoas fértiles como Luz), Mar de Plásticos e Gran Furado. Trátase de dar forma a un mundo desolado, escravizado, sometido e de destrución. Un mundo froito da Gran Desconexión (G. D.) cos vexetais e os outros animais.

A antroponimia ten un papel determinante para nos ofrecer ese espello da perda das linguas, para homenaxear, a través do seu nome, as mulleres de orixes afastadas da ollada androcéntrica europea:

- Luz (Luz Divina, Diario de Luz Divina), Lucinda, nomes relacionado coa iluminación, co valor que se lle dá á ‘divindade’, como narradora de libros sagrados, neste caso tamén profético.
- Ora: nome de orixe hebrea (‘lixeiro’), Tamén se di que ‘diñeiro’ en anglosaxón. Tamén luz.
- O tío Andrés, que non “André”, xa que o galego é unha lingua secreta. Ten o significado orixinal de viril, forte, gañador. Na obra leva o nome *o tío Andrés*, que non é o seu tío e é un home con vaxina.
- Kalpana: detrás deste nome agóchase unha astronauta da NASA de orixe india.
- Tassi: Tassin Hangb, raíña africana.
- Seh- Dong: raíña das amazonas de Dahoney (actual Benín).
- Dandara dos Palmares: guerreira negra do Brasil.
- QTAM-Nzinga, pertencente ao grupo de QTAMS. Nzinga defendeu a terra e a xente de seres humanos que querían levar persoas presas a traballar a outros lugares. Ngola Ana Nzinga Mbande foi a raíña Nzinga. Do seu nome vén Angola. Guerreira contra os portugueses.
- QTAM-Shewa. Por que me chamo Shewa? Pregunta ela mesma e recibe a resposta: –Por que foi unha importante muller negra? E segue preguntando sobre o que é: –Que é muller? –Boa pregunta. Un ser humano.

Algúns nomes de diversas linguas europeas fan referencia á lingua que non se corresponde co lugar de orixe, o nome fóra do seu lugar, do contexto, o

colonialismo lingüístico, tan integrado que as persoas perden a conciencia da perda do propio, do que é propio:

- Yenny (inglés *Jenny*): provén do Gran Furado, onde só hai cinsas. “Cinsas somos, cinsas seremos”, mutacións.
- Claudine (francés): ‘coxa’. Augustus Paul (inglés; o primeiro é tamén latín): pai de Agnes Carolina Teodora Paul, viven na antiga Capital do Oeste.
- Rubén: irmán de Jenny, a quen debe coidar.
- Alma: a que alimenta.

A onomástica é fundamental en todas as obras da súa autora, está pensada e obedece á tradución da realidade que se traslada ás súas novelas. En *Cobiza* os antropónimos constitúen un artificio literario para deseñar unha realidade futura, en plena rebelión, onde manda o modelo de seres humanos binarios (homes e mulleres), contra o que cómpre loitar e onde a liberación comeza cos novos seres. O humano e mais o vexetal, unha alianza, velaí unha alegoría para a liberdade, onde o galego, na morte das linguas, como lingua secreta, vai sobrevivir por ser a lingua dos novos seres.

Esta obra é importante desde o punto de vista da onomástica, xa que axuda a deseñar un mundo apocalíptico e toda unha revolución.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Ferreiro, Manuel (2017). *Esta é a terra dos eidos amigos. Escolma xeográfica da poesía pondaliana*. A Coruña: Deputación da Coruña.
- Otero Pedrayo, Ramón (1992 [1935]). *Devalar*. Vigo: Galaxia.
- Otero Pedrayo, Ramón (2019 [1928]). *Os camiños da vida*. Vigo: Galaxia.
- Otero Pedrayo, Ramón (2021 [1930]). *Arredor de si*. Vigo: Galaxia.
- Queizán, María Xosé (1985). *O segredo da Pedra Figueira*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Reimóndez, María (2021). *Cobiza*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.